

АВТОРСКА СПРАВКА

за научните приноси на гл. ас. дин Мартин Гюзелев

За участие в конкурса за „доцент“ в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, по направление 2.2. История и археология, обявен в ДВ, бр. 45/17.06.2022г.

Те са обособени в раздели (в римски цифри), както следва:

I. Корабоплаването през Проливите и по специално през Боспорския (Босфорския) проток – социално-икономически, политически и религиозни аспекти през Античността, които лежат в основата на прехода от Европа в Азия и vice versa.

Статии от №1 до №6 засягат поредицата от проблеми от всякакво естество по посочената тема. В географски план акцентът е поставен върху корабоплаването по Боспора и ролята на полиса Бизантион. Хронологическата рамка обхваща събитията от епичните митографски времена, когато Аргонавтите, след предсказанието на тракийския базилеус Финей, преминали през страшните Кианеи/Планкти/Симплегади и оттогава „широкият Понт“ се бил отворил за мореплаването. Няколко вече свръхестествени пречки, но и не всеки имал кораб като Арго и не всеки можел да си позволи неговия знаменит екипаж. Трудностите при пресичането на Боспорския проток са били познати и на предгръцките обитатели на Боспорските брегове, макар данните за това да са косвени. За тях съдим от местните божества и герои, които помагат на екипажите на корабите. В историческото време местата им обяснимо се намират по бреговете на Боспора. Те следват представата за паралелността и дори огледалността на двата бряга – този на Европа и на Азия. Още от времето на Аргонавтите се приписва издигането на олтар на Дванадесетте божества на азиатския бряг и неслучайно там впоследствие ще бъде Хиерона на Зевс Уриос. Традицията може да се проследи и от „местна гледна точка“ чрез Морския старец – събирателен образ, според Дионисий Бизантийски, в една от версиите, описан като лоцманът, който разяснил на Язон и спътниците му как да преплават през Протока. Този ключов персонаж в трако-малоазийските представи показва сходства с функциите на Финей и е публично почитан по европейския бряг на Боспора на едноименен нос. В следващите векове неговият образ го виждаме в оброчните релефи на Хероса на Протока. Ролята в корабоплаването от и за Понта е изтъкната и чрез други малоазийски и елински божества като Майката на боговете

(публично почитана по двата бряга на Протока, а също и по бреговете на Понта – е. г. Дионисополският ѝ храм), Сарон, Посейдон и други. Тяхното присъствие е трасирано с писмени и веществени свидетелства, които ни помагат да се ориентираме в Боспорския морски пантеон, дори да синтезираме отделните версии (статия №5). Този екскурс няма как да бъде завършен без случая със Салмидесос, вече окончателно наложен като черноморски топоним, северно от Боспора на тракийския бряг (статия №6).

Независимо от факта, че корабоплаването от Мраморно към Черно море и обратно не е бил сериозен навигационен проблем поне от класическата епоха насетне, древните моряци е трябвало да се съобразяват с редица особености на морския трафик в този регион (статия №4). На първо място това е сезонността на плаването, което варираше от лятото до есента, предвид ролята на ветровия фактор. Друго условие било преодоляването на теченията в Дарданелите и особено в Боспора, което понякога представлявало сериозен проблем, особено в случаите на непознаващ местните условия команден състав и екипаж. Засилването на морския трафик след вълната от елински преселници по черноморското крайбрежие е причина за проблеми от политическо и икономическо естество. Геополитическата роля на Проливите все по-често води до редица частични или пълни морски блокади. Наред с това има и отделни прояви на произвол от страна на Бизантион, местни и чужди владетели тогава, когато те са се опитвали да установят пряк контрол върху тази част на Европейския Югоизток и Северозападна Мала Азия с прилежащите водни басейни. Ако към тях се прибави и обикновеното морско пиратство, картината на свободното придвижване от и за Понта наистина става доста сложна с различни вариации във времето. В общи линии обаче морският трафик никога не е преставал и това се вижда от ролята и значението на Хиерона на Зевс Уриос /Попътен/, разположен в края на устието на Боспора и началото на Понта. През вековете той се превръща в *commune receptaculum omnium navigantium* (общо убежище за всички плаващи), а по свидетелство на достигналите до нас данни от Малката гръцка географска традиция – и в отправна точка на всички навигационни измервания в Понта. Запазването на свободния достъп до Проливите проличава и в римската доктрина (статия № 3) с тенденция към постепенното заглъхване на геополитическото значение на региона в имперския период, която бележи устойчив тренд до края на Античността.

II. Принос към проучванията на непосредствената територия на Аполония на Понта (обект в м. „Св. Марина“, гр. Созопол).

Серия от статии (№№ 8-10; 13-15; 26-28) са фокусирани върху резултатите и интерпретацията на археологически обекти в полисната територия на Аполония в рамките на международната програма ANR “Pont Euxin”, под ръководството на д-р Александър Баралис и доц. д-р Кръстина Панайотова. Изпълнението на програмата продължава и към днешна дата. Конкретният принос е в археологическото проучване на обект в местността Св. Марина. Резултатите от разкопките показват, че останките принадлежат на типична извънселищна сграда с жилищни и стопански функции (*ойкос*). Общите ѝ размери, заедно с дворното пространство възлизат на 300 м². Тя е напълно проучена, като е установена планировката, стратиграфията, строителните периоди и хронологията, на базата на откритите керамични фрагменти – най-вече строителна и битова керамика, както и колективна находка от бронзови автономни монети на Аполония. Относно хронологията на обекта за най-ранен период на обитаване би могъл да се приеме средата – третата четвърт на IV в. пр. Хр. Изоставянето на сградата следва да е станало преди средата на III в. пр. Хр, (за което свидетелства откритата колективна монетна находка, открита в пласта на опожаряване на сградата). То може да се постави по всяка вероятност във връзка с несигурността по време на конфликтите на елинистическите владетели – египетските Птолемеи и сирийските Селевкиди за югоизточната част на Балканския полуостров през периода на т.нар. Втора египетско-сирийска война 60-те – 50-те години на III в. пр. Хр.), в частност с действията на т.нар. Северна лига.

III. Проблемът с плавателността на Мандренското езеро в миналото.

Издадените досега 2 статии (№№ 16-17) третираат един локален проблем – Било ли е Мандренското езеро плавателно за кораби?, в съавторство с колежата Константин Господинов. Те са във връзка с множество научно-популярни издания, но и научни изследвания, които безапелационно постулират, че колонията Деултум е притежавала пристанище/пристанища, в което са акостирали голямотонажни кораби през цялото съществуване на муниципията. Чрез ретроспективен анализ на комплексните данни от лични наблюдения, геолого-геоморфологически промени, отчитащи евстатичните колебания на морето, антропогенни намеси, писмени документи и карти, а също и средновековни и антични свидетелства (напр. Савойската хроника, сведенията на Плиний Стари), се

аргументира идеята, че Мандренското езеро не е било достъпно за морски операции на тежкотоварни кораби. Това отговаря и на въпроса дали ветеранската колония Деултум е притежавала пристанище в прилежащия ѝ тогава воден басейн.

IV. Статии, посветени на отделни научни проблеми.

IV. 1. Във връзка с подготовката и издаването на каталози от изложби в Лувъра и нашите музеи са подготвени придружаващи научни текстове, индивидуално и в съавторство, за отделни обекти и находки от Аполония и нейната територия, както следва:

- 1.1. Надгробни и посветителни епиграфски паметници (статии №№11-12)
- 1.2. Археологически обекти и находки (статии №№ 13-15)

IV. 2. Изследване (статия №7) за разпространението на хераклейска амфорна тара в тракийските земи на юг от Стара планина и по южното българско Черноморие (в съавторство с доц. д-р Анелия Божкова). Авторският принос на кандидата е върху хераклейските амфори и енглифични амфорни печати от фонда на РИМ-Бургас.

IV. 3. Свидетелствата на Малката гръцка географска традиция – периплуси и периегези за тракийското егейско и черноморско крайбрежие, са разгледани в доклади на научни конференции, провеждани в Бургас през последното десетилетие (статии №№ 21-22; 24). Това са предварителни съобщения, свързани с историографския анализ на достигналите до нас известия от периплусов и периегезен характер, в които има информация за бреговете на европейския Югоизток. В тази посока е и сведението от Флавий Ариан за Боспорското царство, вече като клиент на Рим (статия № 23).

IV. 4. Група от статии (№№ 18-20) отразяват отделни проучвания на археологически обекти от различни епохи в региона по суша – разкопки на крепостта Голямото кале при с. Младежко, спасително проучване на територията на гр. Обзор, както и под вода – археологическо наблюдение в южната акватория на Несебърския залив.

IV. 5. Статия (№25) е принос към интерактивния проект *Corpus Nummorum Thracorum* (www.corpus-nummorum.eu). В нея са разгледани монетите на тракийските владетели, които се намират във фонда на Бургаския музей.

Някои от тях (по-специално тези на царете от т.нар. Бизийска династия) се публикуват за първи път. За някои от находките се прецизират детайли по тяхното местонамиране, датировка и др.

V. Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за придобиване на научно-образователната степен „доктор“.

Изданието: *The West Pontic Coast between Emine Cape and Byzantion during the First Millenium BC*, Burgas 2008. ISBN 978-954-90393-7-5 представлява осъвременена към датата на публикуване версия на английски език на докторската дисертация на кандидата – „Селищна система по Западнопонтиското крайбрежие през I хилядолетие пр. Хр.: земите между нос Емине и Босфора“. В него са отразени резултатите от проучванията на селищната, пристанищната и пътната система на Западнопонтиското крайбрежие. Включен е достъпния емпиричен материал, наличен в интервала между защитата на дисертацията и обнародването. Допълнен е илюстративния и картен материал, включени са и някои нови заглавия на публикации по темата.

VI. Монография. Монографията, със заглавие „Каменните котви с три отвора от Българското Черноморие“, е посветена на изследването на един от феномените на древното корабоплаване, а именно каменните блокове с три отвора, откриване в акваторията на българското черноморско крайбрежие. Те са представени по каталожен принцип (изготвен по материали, които са постъпили към днешна дата в нашите музеи), където се дискутират въпроси от тяхната типология, начин на изработка, материал и количествени анализи. Наред с това е обърнато внимание на техните утилитарни функции и символика, за които може да се съди от достигналите до наши дни сведения на антични автори и епиграфски източници. Анализът на събрания котвен материал дава възможност да се направят някои изводи върху дискуссионната датировка на тези морски паметници. Също така те се явяват и като сигурни репери на пристанищната система по днешния български черноморски бряг в периода на класическата древност и по-късните епохи на функциониране на пристанищните басейни по съвременния български черноморски бряг.

VII. План за предстояща публикация.

В ход е английският превод на дисертацията за присъждане на научната степен „доктор на науките“ (защитена в Катедра „Стара история, тракология и средновековна история“ към СУ „Св. Климент Охридски“ на 23.06.2015) –

„Дионисий Бизантийски и неговият *Анаплус на Боспоракато* извор за историята и културата на Югоизточна Европа“. В предстоящото издание ще бъде редактиран текста, ще се включат новите данни от различните проучвания в района на Проливите, ще се анализират някои нови публикации от последните години. Достъпните карти и илюстрации също ще намерят своето място.